

ส่วนที่ 3

พินัยกรรม

ข้อพิจารณาเบื้องต้น

เมื่อบุคคลใดถึงแก่ความตาย นอกจากทรัพย์มรดกจะตกทอดแก่ทายาทที่มีสิทธิ ตามกฎหมายซึ่งเรียกว่า “ทายาทโดยธรรม” แล้ว ทรัพย์มรดกของผู้ตายยังคงตกทอดไปยัง บุคคลอื่นได้โดยทางพินัยกรรมซึ่งเรียกว่า “ผู้รับพินัยกรรม”

จากบทบัญญัติมาตรา 1620 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ว่า ต้องแบ่ง ปันทรัพย์ตามข้อกำหนดในพินัยกรรม แต่เมื่อปรากฏว่าผู้ตายมิได้ทำพินัยกรรมไว้ หรือ ทำพินัยกรรมไว้แต่ไม่มีผลบังคับได้ให้ปันทรัพย์มรดกทั้งหมดแก่ทายาทโดยธรรมนั้น จะเห็นว่ากฎหมายให้ความสำคัญแก่ผู้รับพินัยกรรมมากกว่าทายาทโดยธรรม เพราะโดย สภาพของพินัยกรรมเป็นการแสดงเจตนาเพื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตนเองหรือในการ ต่าง ๆ อันจะให้เกิดผลบังคับได้ตามกฎหมายเมื่อตนถึงแก่ความตาย ซึ่งให้เห็นว่ากฎหมาย ยังเคารพหลักเจตนาของบุคคลในการแสดงออกเพื่อเป็นหลักประกันให้บุคคลเกิดความ มั่นใจว่าเมื่อตนเองถึงแก่ความตายไปแล้ว เจตนาที่แสดงไว้เพื่อตายในระหว่างมีชีวิตจะ ได้รับการยอมรับปฏิบัติตามโดยครบถ้วน

โดยที่ผู้รับพินัยกรรมเป็นทายาทที่มีความสำคัญดังกล่าว ฉะนั้น เพื่อให้เป็นการ แน่นนอนว่าเจตนาเพื่อตายของผู้ทำพินัยกรรมที่แสดงไว้ในพินัยกรรมนั้นเป็นเจตนาแท้ จริงของผู้ตาย กฎหมายจึงต้องกำหนดหลักเกณฑ์การทำพินัยกรรมไว้เป็นพิเศษแตกต่าง จากการทำนิติกรรมสัญญาอื่น ๆ ทั่วไป และหากพินัยกรรมฉบับใดกระทำขึ้นโดยผิด หลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติไว้ พินัยกรรมฉบับนั้นจะไม่มีผลบังคับ

บทที่ 1

ลักษณะของพินัยกรรม

พินัยกรรมเป็นนิติกรรมซึ่งจัดอยู่ในประเภทนิติกรรมฝ่ายเดียว กล่าวคือ ย่อมสมบูรณ์เป็นพินัยกรรมเมื่อผู้ทำพินัยกรรมได้ทำพินัยกรรมถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยไม่ต้องการเจตนาการยอมรับจากผู้รับพินัยกรรม แต่ผลของพินัยกรรมจะใช้บังคับได้ก็ต่อเมื่อผู้ทำพินัยกรรมตายแล้ว ซึ่งต่างไปจากสัญญาให้โดยเสน่หาตรงที่ว่า การให้เป็นสัญญามีลักษณะเป็นนิติกรรมสองฝ่ายต้องมีผู้ให้และผู้รับ ทั้งผู้รับต้องยอมรับเอาทรัพย์สินที่ให้นั้นด้วย (มาตรา 521)

ลักษณะสำคัญของพินัยกรรม 3 ประการ คือ

1. มีการแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตนเองหรือในการต่าง ๆ อันจะให้เกิดเป็นผลบังคับได้ตามกฎหมายเมื่อตนตาย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1646 บัญญัติว่า “บุคคลใดจะแสดงเจตนาโดยพินัยกรรมกำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตนเอง หรือในการต่าง ๆ อันจะให้เกิดเป็นผลบังคับได้ตามกฎหมายเมื่อตนตายก็ได้” การแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของผู้ตาย หมายความว่า ผู้ตายได้แสดงเจตนากำหนดในเรื่องทรัพย์สินว่า เมื่อตนตายไปแล้ว จะให้ทรัพย์สินเป็นของผู้ใด หรือจะให้ผู้ใดจัดการอย่างไร เช่น “ข้าพเจ้าขอยกทรัพย์สินทั้งหมดให้นายคำเมื่อข้าพเจ้าถึงแก่กรรม” หรือ “ข้าพเจ้าขอทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินทั้งหมดให้แก่นายคำ”

คำพิพากษาฎีกาที่ 265/2488 หนังสือระบุว่าพินัยกรรมและมีข้อความแสดงว่าผู้ตายตั้งใจยกทรัพย์สินให้เมื่อตายแล้ว แม้ไม่ได้ระบุการเผื่อตายไว้โดยตรงก็ถือว่าเป็นพินัยกรรม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 363/2492 (ประชุมใหญ่) ผู้ตายทำหนังสือมีข้อความถึงผู้รับฝากเงินว่า ให้ผู้มีชื่อตั้งระบุไว้เป็นผู้เบิกถอนเงินได้ ถ้าตนตายแล้วมีเงินเหลือทำไรให้เด็กที่ระบุชื่อไว้เป็นผู้เบิกถอนได้ ถ้าเด็กยังไม่บรรลุนิติภาวะจะเบิกถอนเงินทั้งหมดไม่ได้ ให้เบิกมาใช้จ่ายได้แต่พอควรแล้วแต่ผู้ที่ระบุชื่อไว้ข้างต้นจะเห็นสมควรตอนท้ายมีข้อความว่าได้อ่านทวนให้ผู้ทำหนังสือฟังแล้ว ได้ลงลายมือชื่อต่อหน้าผู้รู้เห็นเป็นสำคัญ นั้นถือได้ว่าหนังสือมีข้อกำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของผู้ตายจึงเป็นพินัยกรรม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1513/2495 เอกสารที่มีข้อความว่า ผู้ยกทรัพย์สินยอมยกให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ผู้ใดผู้หนึ่งต่อเมื่อผู้ให้วายชนม์และผู้รับได้ทำการฉาปนกิจผู้ให้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ดังนี้ ย่อมถือได้ว่าเป็นพินัยกรรม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 336/2506 เอกสารซึ่งมีข้อความอันเป็นคำสั่งเมื่อตายอันเข้าลักษณะเป็นพินัยกรรม แม้จะไม่มีคำว่าพินัยกรรมก็เป็นพินัยกรรม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2659/2517 แม้ในเอกสารได้กล่าวความไว้คล้าย ๆ กันจะเป็นการยกที่ดินให้แก่จำเลยตั้งแต่ในขณะที่ผู้ทำพินัยกรรมยังมีชีวิตอยู่ก็ตามแต่มีถ้อยคำปรากฏอยู่ว่า “ขอทำหนังสือสัญญาพินัยกรรม” ไว้ให้แก่จำเลยและลงท้ายว่า “เมื่อข้าตายไปขอให้นางน้อย (จำเลย) นำหนังสือฉบับนี้ไปจดทะเบียนรับมรดกให้สมบูรณ์ตามกฎหมาย” ถ้อยคำทั้งหมดแสดงให้เห็นเจตนาของผู้ทำพินัยกรรมอย่างเด่นชัดว่าประสงค์จะยกทรัพย์สินของตนให้ผู้รับพินัยกรรมเมื่อผู้ทำพินัยกรรมตายแล้ว ถือได้ว่าเป็นพินัยกรรม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1843-1844/2524 ผู้ตายเขียนกรอกข้อความในแบบพิมพ์หนังสือมอบอำนาจของกฎหมายที่ดิน แสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตนไว้โดยเจตนายกทรัพย์สินของตนให้แก่โรงเรียน วัด มูลนิธิ และบุคคลต่าง ๆ ตามที่ระบุไว้เมื่อตนได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว โดยให้ผู้ร้องเป็นผู้จัดการ ให้เป็นไปตามเจตนาของตน เอกสารนี้จึงเป็นพินัยกรรม ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1646

คำพิพากษาฎีกาที่ 5397/2539 พันัยกรรมจะมีผลต่อเมื่อผู้ทำพันัยกรรมตาย ดังนั้น ในขณะที่ผู้ทำพันัยกรรมยังมีชีวิตอยู่ พันัยกรรมยังไม่มีผลบังคับ ผู้ทำพันัยกรรมสามารถ ทำนิติกรรมผูกพันทรัพย์สินที่ระบุไว้ในพันัยกรรมได้อย่างเต็มที่ หากผู้ทำพันัยกรรมถึงแก่ ความตายก่อนทำนิติกรรมสำเร็จ ทายาทผู้รับมรดกตามพันัยกรรมย่อมต้องรับไปทั้งสิ้น และหน้าที่ของผู้ทำพันัยกรรมที่มีต่อทรัพย์สินตามพันัยกรรมนั้น โดยผลแห่งกฎหมายอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงพันัยกรรมไว้ในนิติกรรมที่ทำนั้นแต่อย่างใด

แม้แบบพิมพ์หนังสือมอบอำนาจจะมีข้อความบางตอนพิมพ์อยู่แล้ว แต่ถ้าตัด ข้อความตามแบบพิมพ์นี้ออกไปคงเหลือแต่เฉพาะใจความที่ผู้ตายเขียนด้วยมือตนเองก็มี สาระสำคัญครบถ้วนเป็นพันัยกรรมแบบเอกสารเขียนเองทั้งฉบับที่สมบูรณ์ชอบด้วย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1657 หาเป็นโมฆะไม่

ข้อสังเกต

หากเป็นกรณีกำหนดการเพื่อตายในเรื่องทรัพย์สินหรือในการต่าง ๆ แต่ให้เกิดมี ผลในปัจจุบันหรือในระหว่างชีวิตไม่ถือเป็นพันัยกรรม ซึ่งการที่จะถือว่าเป็นการกำหนด การเพื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตนเองหรือในการต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดเป็นผลบังคับ ได้ตามกฎหมายเมื่อตนตายแล้วหรือไม่ต้องพิจารณาจากข้อความที่เจ้ามรดกทำเป็น เรื่อง ๆ ไป

บุคคลจะทำพันัยกรรมได้ก็เฉพาะแต่เกี่ยวกับทรัพย์สินของตนเท่านั้น จะทำพันัย กรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้อื่นไม่ได้ สำหรับ “ในการต่าง ๆ” ซึ่งไม่ใช่ทรัพย์สินนั้น เดิมจะทำได้ก็เฉพาะแต่กรณีที่มีกฎหมายบัญญัติรับรองไว้ เช่น ทำพันัยกรรมตั้งผู้ปกครอง เด็ก ปัจจุบันมีคำพิพากษาฎีกาที่ 1174/2508 ตัดสินว่า การต่าง ๆ นั้นไม่จำเป็นต้องมี กฎหมายระบุไว้ หากชอบด้วยกฎหมายแล้วก็มีผลใช้บังคับได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 132/2507 เงิน ช.พ.ค. (ช่วยเพื่อครู) เป็นเงินที่สมาชิกช่วย กันบริจาคเมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่งถึงแก่ความตายเพื่อช่วยเหลืออนุเคราะห์งานศพและ ครอบครัวยุติอย่างยั่งยืนบุตรของผู้ตายเพื่อสวัสดิการระดับประคองฐานะตามสมควร

ตัวผู้ตายซึ่งเป็นสมาชิกเองหาได้มีสิทธิแต่ประการใดไม่เพราะไม่ใช่เป็นเงินหรือสิทธิที่จะพึงตกให้แก่สมาชิกจะนั้นการที่ผู้ตายทำพินัยกรรมยกเงินดังกล่าวให้แก่โจทก์พินัยกรรมจึงไม่มีผลบังคับ เพราะเงินนั้น ไม่ใช่กองมรดกของผู้ตายตามมาตรา 1600 ผู้ตายไม่มีอำนาจแสดงเจตนาโดยพินัยกรรมกำหนดการเพื่อตายในเรื่องเงินนี้ตามมาตรา 1646

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1174/2508 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1646 บัญญัติให้ผู้ตายแสดงเจตนากำหนดการเพื่อตายในเรื่องทรัพย์สินแล้ว ยังแสดงเจตนาในการต่าง ๆ อันจะให้เกิดเป็นผลบังคับได้ตามกฎหมาย เมื่อตนตายก็ได้ คำว่าการต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัตินั้นก็สุดแต่ผู้ตายจะได้แสดงเจตนากำหนดการเพื่อตายในการต่าง ๆ ไว้ หากชอบด้วยกฎหมายแล้วแม้จะไม่เกี่ยวกับทรัพย์สินก็มีผลบังคับได้ตามพินัยกรรมเมื่อตนตายแล้ว และการต่างนั้น กฎหมายไม่ได้ระบุไว้ว่าเป็นการใดบ้าง

ผู้ตายแสดงเจตนากำหนดการเพื่อตายเกี่ยวกับศพของผู้ตาย โดยอุทิศศพของผู้ตายให้แก่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์โดยทำถูกต้องตามแบบพินัยกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1656 พินัยกรรมของผู้ตายนั้นย่อมสมบูรณ์

คำสั่งแสดงเจตนากำหนดการเพื่อตายอาจรวมอยู่กับคำสั่งอื่น ๆ ที่ให้ปฏิบัติในปัจจุบันก็ได้เมื่อเป็นดังนี้ก็ย่อมแยกส่วนที่เป็นคำสั่งแสดงเจตนากำหนดการเพื่อตายออกเป็นพินัยกรรมได้ นอกจากหนังสือดังกล่าวแล้วหากหนังสือที่ผู้ตายเขียนไว้ไม่มีข้อความแสดงให้เห็นเป็นพินัยกรรมแล้ว จะขอนำพยานบุคคลมาสืบว่าผู้ตายตั้งใจให้มีผลเมื่อตายแล้วไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 46-47/2485 “ข้าพเจ้า พ. ขอทำความตกลงตามข้อความต่อไปนี้ คือ (1) ให้ ส. บุตรชายรวบรวมทรัพย์สมบัติทุกชนิด จะเป็นทรัพย์สมบัติที่มีอยู่แล้วก็ดี หรือที่อยู่ในความปกครองของผู้หนึ่งผู้ใดก็ดี ที่อาจพิสูจน์ได้โดยชอบธรรมว่าเป็นของข้าพเจ้า หรือที่ยังมิได้มอบหมายให้ผู้อื่นผู้ใดเป็นส่วนสัด รวมทั้งประโยชน์ที่ข้าพเจ้าจะได้รับตามกฎหมาย ก็ให้ ส. บุตรชายเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการครองชีพและดำรงชีพของบุตรชายหญิงของข้าพเจ้าทุกคนที่มีชีวิตอยู่

ตามที่ ส. บุตรชายจะเห็นสมควร (2) ข้อผูกพันที่มีอยู่แต่เดิมจะเป็นเอกสารหรือข้อผูกมัดอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี ให้เป็นอันเลิกล้มแต่วันที่ 26 สิงหาคม 2482 เป็นต้นไป” แล้วลงนามเจ้ามรดกและพยาน 3 คน กับผู้เขียน

จะเห็นว่า ข้อความในเอกสารไม่มีความใดที่จะแสดงว่าเป็นเรื่อง “กำหนดการเพื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตนเอง หรือในการต่าง ๆ อันจะให้เกิดผลบังคับได้ตามกฎหมายเมื่อตนตาย” ตามมาตรา 1646 จึงไม่เป็นพินัยกรรม เมื่อเอกสารดังกล่าวมีข้อความชัดเจนแล้ว จะนำสืบพยานว่าผู้ทำเอกสารเจตนาจะให้เป็นพินัยกรรมหาได้ไม่ เพราะเป็นการสืบแก้ไขเอกสาร

ข้อสังเกต

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1646 ใช้ถ้อยคำว่า “ทรัพย์สินของตนเอง” แสดงว่า การแสดงเจตนาโดยพินัยกรรมกำหนดการเพื่อตายในเรื่องทรัพย์สินนั้น ต้องกำหนดการเพื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตนเองเท่านั้น ไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะเป็นของตนเองอยู่ในขณะทำพินัยกรรมหรือในภายหลัง จะกำหนดการเพื่อตายในเรื่องทรัพย์สินที่ไม่ใช่ของตนเองไม่ได้ เช่น ผู้มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินร่วมกับผู้อื่น จะทำพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินของตนได้ก็เฉพาะส่วนของตนเท่านั้น ข้อนี้เกี่ยวกับสามีภริยา มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1481 ว่า “สามีหรือภริยา ไม่มีอำนาจทำพินัยกรรมยกสินสมรสที่เกินกว่าส่วนของตนให้แก่บุคคลใดได้”

ถ้าผู้มีกรรมสิทธิ์รวม หรือสามีภริยา ทำพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินเกินส่วนของตนไม่ว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะยินยอมหรือไม่ยินยอมก็ตามนั้น ควรพิจารณามาตรา 1361 ประกอบด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1361 บัญญัติว่า “เจ้าของรวมคนหนึ่ง ๆ จะจำหน่ายส่วนของตน หรือจำนอง หรือก่อให้เกิดภาระติดพันก็ได้

แต่ตัวทรัพย์สินนั้นจะจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดภาระติดพันได้ ก็แต่ด้วยความยินยอมแห่งเจ้าของรวมทุกคน

ถ้าเจ้าของรวมคนใดจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดภาระติดพันทรัพย์สินโดยมิได้รับความยินยอมแห่งเจ้าของรวมทุกคน แต่ภายหลังเจ้าของรวมคนนั้นได้เป็นเจ้าของทรัพย์สินแต่ผู้เดียวไซ้ ท่านว่านิติกรรมนั้นเป็นอันสมบูรณ์”

อย่างไรก็ดี การจำหน่ายทรัพย์สินโดยพินัยกรรม มิได้เกิดเป็นผลในทันที หากแต่เกิดเป็นผลบังคับในภายหน้า เมื่อผู้ทำพินัยกรรมตายแล้ว ในระหว่างที่ผู้ทำพินัยกรรมยังไม่ตายผู้ทำพินัยกรรมเองตลอดจนผู้มีกรรมสิทธิ์รวมคนอื่น มีสิทธิที่จะจำหน่ายทรัพย์สินตามพินัยกรรมนั้นได้ ถ้าผู้ทำพินัยกรรมได้โอนไปโดยสมบูรณ์ซึ่งทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งข้อกำหนดพินัยกรรมใดด้วยความตั้งใจ มาตรา 1696 บัญญัติให้ข้อกำหนดพินัยกรรมนั้นเป็นอันเพิกถอนไป แต่ถ้าผู้ทำพินัยกรรมทำพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินเกินส่วนของตน และผู้มีกรรมสิทธิ์รวมคนอื่นจำหน่ายทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งข้อกำหนดพินัยกรรมตามสิทธิของตนในระหว่างที่ผู้ทำพินัยกรรมยังมีชีวิตอยู่ หาได้มีบทบัญญัติให้ข้อกำหนดพินัยกรรมนั้นเป็นอันเพิกถอนไปไม่จึงเห็นได้ว่า การทำพินัยกรรมกำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สิน มาตรา 1646 บัญญัติไว้โดยเฉพาะว่าจะทำได้แต่ทรัพย์สินของตนเองเท่านั้น จะทำพินัยกรรมกำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของผู้อื่นไม่ได้ แม้เจ้าของทรัพย์สินนั้นจะยินยอมหรือไม่ยินยอมก็ตาม การทำพินัยกรรมในเรื่องทรัพย์สินของผู้อื่นย่อมไร้ผลในกรณีทำพินัยกรรมจำหน่ายทรัพย์สินที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย แม้เจ้าของรวมคนอื่นนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม พินัยกรรมก็มีผลบังคับเฉพาะทรัพย์สินที่เป็นส่วนของตนเองเท่านั้น ฉะนั้นกรณีสามีหรือภริยาทำพินัยกรรมจำหน่ายสินสมรสให้ผู้อื่น ถ้าทำเกินส่วนของตน แม้อีกฝ่ายหนึ่งจะยินยอมก็ทำไม่ได้ต้องห้ามตามมาตรา 1481 พินัยกรรมนั้นคงมีผลบังคับเฉพาะส่วนของตนเท่านั้น

อนึ่ง การทำพินัยกรรมโดยกำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตน ตามมาตรา 1646 นั้น การทำพินัยกรรมดังกล่าวอาจทำเกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีอยู่แล้ว และทำเกี่ยวกับทรัพย์สินที่จะได้มาในอนาคตด้วยก็ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 46-47/2485 เนื่องจากการทำพินัยกรรมจะมีผลบังคับเมื่อผู้ทำพินัยกรรมตาย ตามมาตรา 1673 ดังนั้น ผู้ทำพินัยกรรมจึงอาจทำพินัยกรรมไว้ล่วงหน้ากำหนดการเผื่อตายซึ่งทรัพย์สินซึ่งตนอาจมีได้ในภายหน้าก็ได้ และกลับกันถ้าทรัพย์สินที่ยกให้สูญหายหรือถูกทำลายไปโดยมิได้มาซึ่งของแทน ข้อกำหนดพินัยกรรมนั้นเป็นอันตกไปตามมาตรา 1698(4)

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3523/2532 การทำพินัยกรรมอาจกำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินที่จะได้มาในอนาคตได้ เมื่อผู้ตายทำพินัยกรรมมีข้อความระบุว่าทรัพย์สินของผู้ตายที่มีอยู่ในขณะที่ทำพินัยกรรมหรือที่จะมีขึ้นในภายหน้าผู้ตายยกให้แก่จำเลยแต่ผู้เดียว ดังนั้นทรัพย์มรดกของผู้ตายที่ได้มาภายหลังผู้ตายทำพินัยกรรมก็ย่อมตกเป็นของจำเลยตามพินัยกรรมดังกล่าวด้วย

พินัยกรรมจะมีผลเมื่อผู้ทำพินัยกรรมตาย ดังนั้น หากผู้ทำพินัยกรรมยังมีชีวิตอยู่ผู้ทำพินัยกรรมสามารถทำนิติกรรมใด ๆ ผูกพันทรัพย์ที่ระบุไว้ในพินัยกรรมได้ เพราะขณะนั้นพินัยกรรมยังไม่มีผลบังคับ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5397/2539 พินัยกรรมจะมีผลต่อเมื่อผู้ทำพินัยกรรมตาย ดังนั้น ในขณะที่ผู้ทำพินัยกรรมยังมีชีวิตอยู่ พินัยกรรมยังไม่มีผลบังคับ ผู้ทำพินัยกรรมสามารถทำพินัยกรรมผูกพันทรัพย์ที่ระบุไว้ในพินัยกรรมได้อย่างเต็มที่ หากผู้ทำพินัยกรรมถึงแก่ความตายก่อนทำนิติกรรมสำเร็จ ทายาทผู้รับมรดกตามพินัยกรรมย่อมต้องรับไปทั้งสิทธิและหน้าที่ของผู้ทำพินัยกรรมที่มีต่อทรัพย์สินตามพินัยกรรมนั้น โดยผลแห่งกฎหมายอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงพินัยกรรมไว้ในนิติกรรมที่ทำนั้นแต่อย่างใด

2. เจตนาที่แสดงเป็นคำสั่งสุดท้ายต้องกำหนดไว้ในพินัยกรรม

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1647 บัญญัติว่า “การแสดงเจตนา กำหนดการเผื่อตายนั้นยอมทำได้ด้วยคำสั่งครั้งสุดท้ายกำหนดไว้ในพินัยกรรม” จากบทบัญญัติมาตรา 1647 ที่ว่า กำหนดการเผื่อตายต้องทำเป็นคำสั่งนั้น ขึ้นอยู่กับการตีความและข้อเท็จจริงเป็นเรื่อง ๆ ไปว่า กรณีใดจะเป็นคำสั่งหรือไม่ หากเป็นเพียงคำขอร้อง คำปรารภ หรือคำรำพัน ย่อมไม่เป็นคำสั่ง ไม่อยู่ในลักษณะเป็นข้อกำหนดพินัยกรรม เช่น ทำพินัยกรรมยกเงินฝากในธนาคารให้นายคำโดยมีคำขอร้องว่า เงินที่เหลือจากการใช้ประโยชน์ส่วนตัวขอให้นายคำใช้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่นนี้ไม่เป็นคำสั่งดังนั้นคำสั่งจึงต้องมีถ้อยคำที่มีลักษณะเป็นการบังคับให้ต้องปฏิบัติตาม

คำสั่งดังกล่าวจะต้องเป็นคำสั่งสุดท้าย เหตุเพราะระหว่างผู้ตายยังมีชีวิต ผู้ตาย อาจทำพินัยกรรมไว้หลายครั้งหลายฉบับ ซึ่งอาจมีข้อความขัดกัน ดังนั้น กฎหมายจึง ต้องกำหนดว่าให้ถือบังคับตามพินัยกรรมซึ่งทำเป็นคำสั่งสุดท้าย ส่วนพินัยกรรมฉบับ ก่อน ๆ ก็ให้เป็นอันถูกเพิกถอนไปตามมาตรา 1697

นอกจากนี้ คำสั่งสุดท้ายนั้นจะต้องกำหนดลงไว้ในพินัยกรรมด้วย มิฉะนั้นแล้ว จะไม่ถือว่าเป็นพินัยกรรม (คำพิพากษาฎีกาที่ 261/2489) และหากไม่ระบุไว้ก็จะนำ พยานบุคคลมาสืบว่าผู้ทำพินัยกรรมตั้งใจให้คำสั่งนั้นมีผลเมื่อตนตายไปแล้วไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 46-47/2485) ทั้งจะอ้างข้อความในหนังสือเรื่องอื่นมาเป็นส่วนหนึ่งของ พินัยกรรมก็ไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 814/2493)

คำพิพากษาฎีกาที่ 3032/2522 การที่ผู้ตายพูดฝากผีฝากไข้ให้โจทก์เป็นผู้จัดการ ทำศพนั้น เป็นการแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายในการต่าง ๆ อย่างหนึ่ง ซึ่งประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1646 บัญญัติให้ทำเป็นพินัยกรรม มิฉะนั้นไม่มีผล บังคับตามกฎหมายเมื่อผู้ตายเพียงแต่สั่งด้วยวาจาให้โจทก์เป็นผู้จัดการทำศพ คำสั่งนั้นก็ ไม่มีผลบังคับ

อย่างไรก็ดี เจ้ามรดกอาจแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายไว้ในรูปต่าง ๆ นอกจาก ที่กล่าวมาแล้ว เช่น เจตนาจะให้เป็นพินัยกรรม แต่ทำไม่ถูกต้องตามแบบที่กฎหมาย บังคับไว้หรือทำถูกต้องตามแบบ แต่ทำไว้หลายฉบับต่างวาระกัน มีข้อความแตกต่างกัน ทั้งหมดหรือบางส่วน หรือทำถูกต้องตามแบบ โดยทำไว้หลายฉบับมีข้อความเหมือนกัน เป็นต้น

การทำไม่ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายบังคับไว้ ย่อมเป็นโมฆะตามมาตรา 1705 เช่น แสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายโดยสั่งด้วยวาจา ย่อมไม่มีผล ต้องแบ่งมรดกให้แก่ ทายาทตามสิทธิที่กฎหมายบัญญัติไว้ ไม่ใช่ตามคำสั่งด้วยวาจาของเจ้ามรดก

ส่วนที่เจ้ามรดกแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายไว้หลายครั้งต่างวาระกัน โดยทำ ถูกต้องตามแบบ แต่มีข้อความแตกต่างขัดกัน ก็ต้องถือฉบับสุดท้ายเป็นพินัยกรรมที่มีผล

บังคับโดยข้อกำหนดในพินัยกรรมฉบับสุดท้ายเพิกถอนพินัยกรรมฉบับก่อนในข้อกำหนดที่ขัดกันนั้น (มาตรา 1697) ส่วนข้อกำหนดใดที่มีในฉบับก่อนแต่ไม่มีในฉบับหลัง ข้อกำหนดในฉบับก่อนนั้นก็ยังมีผลอยู่ เพราะคำสั่งครั้งก่อนเป็นคำสั่งสุดท้ายสำหรับข้อกำหนดนั้น แต่ถ้าคำสั่งครั้งสุดท้ายมีเนื้อหาเช่นเดียวกับคำสั่งครั้งก่อนทุกข้อเป็นแต่บางข้อสั่งไว้เหมือนกันและบางข้อสั่งไว้ขัดกันกับครั้งก่อน ก็ต้องถือเอาคำสั่งครั้งสุดท้ายหรือพินัยกรรมฉบับสุดท้ายเป็นพินัยกรรมที่มีผลบังคับตามมาตรา 1647 ข้อนี้นับว่าเป็นข้อสำคัญ เพราะเมื่อถือว่าพินัยกรรมฉบับสุดท้ายมีผลบังคับแต่ฉบับเดียว การที่ผู้ทำพินัยกรรมทำลายหรือขีดฆ่าข้อกำหนดพินัยกรรมฉบับสุดท้ายเสียทั้งหมดหรือบางส่วนด้วยความตั้งใจ แม้ไม่ได้ทำลายหรือขีดฆ่าข้อกำหนดพินัยกรรมฉบับก่อนด้วย ก็ต้องถือว่าเป็นการเพิกถอนพินัยกรรมทั้งหมดหรือบางส่วนแล้วตามมาตรา 1695 จะโต้เถียงว่าเจ้ามรดกมิได้ทำลายหรือขีดฆ่าข้อกำหนดพินัยกรรมฉบับก่อนย่อมไม่ได้ เนื่องจากต้องถือคำสั่งสุดท้ายเป็นสำคัญ

3. ต้องทำตามแบบที่กฎหมายกำหนด

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1648 บัญญัติว่า “พินัยกรรมนั้นต้องตามแบบซึ่งระบุไว้ในหมวด 2 แห่งลักษณะนี้” กฎหมายได้กำหนดแบบของพินัยกรรมไว้หลายแบบ การทำพินัยกรรมจะเลือกทำตามแบบใดแบบหนึ่งดังบัญญัติไว้ในบทบัญญัติบรรพ 6 ลักษณะ 3 หมวด 2 ก็ได้ตามที่กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ในมาตรา 1655 ซึ่งมีผลตามกฎหมายเท่าเทียมกัน แต่ถ้าทำนอกแบบที่กฎหมายกำหนดก็ไม่เป็นพินัยกรรม

กรณีผู้ทำพินัยกรรมตั้งใจทำพินัยกรรมตามแบบใดแบบหนึ่ง แต่ไม่ถูกต้องตามที่ตนตั้งใจไว้ดังนี้ เมื่อไปทำตามแบบอื่นก็ให้ถือว่าเป็นพินัยกรรมตามกฎหมาย เช่น พินัยกรรมไม่สมบูรณ์ตามแบบเอกสารฝ่ายเมืองตามที่ผู้ทำพินัยกรรมตั้งใจทำ แต่สมบูรณ์ตามแบบพินัยกรรมลักษณะธรรมดาตามมาตรา 1656 ก็ต้องถือว่าพินัยกรรมนั้นเป็นอันสมบูรณ์ตามแบบธรรมดาตามมาตรา 174

คำพิพากษาฎีกาที่ 980/2499 พินัยกรรมที่ทำเป็นเอกสารลับนั้น ผู้ทำจะต้องนำ พินัยกรรมที่รับรองแล้วและพยานไปแสดงต่อกรมการอำเภอ จะให้กรมการอำเภอมาทำ นอกที่ว่ากรอำเภออย่างพินัยกรรมฝ่ายเมืองดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1659 ไม่ได้

แม้พินัยกรรมที่ทำอย่างเอกสารลับจะไม่สมบูรณ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ แต่ถูกต้องตามแบบพินัยกรรมธรรมดาตามมาตรา 1656 แล้วก็เป็นอันใช้ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 636/2490 พินัยกรรมมีพยานลงชื่อครบถ้วนอย่างพินัยกรรม แบบธรรมดาแต่มีข้อความว่าขอแสดงเจตนาทำพินัยกรรมลับต่อหน้าพยาน แต่มิได้ปฏิบัติตามแบบของพินัยกรรมลับ ก็คงสมบูรณ์ในฐานะเป็นพินัยกรรมธรรมดา

คำพิพากษาฎีกาที่ 1077/2494 พินัยกรรมฝ่ายเมืองนั้น แม้จะไม่ถูกต้องตาม แบบตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1658 ถ้าเป็นการถูกต้องอย่างแบบ พินัยกรรมธรรมดาแล้ว ก็ต้องถือว่าพินัยกรรมนั้นสมบูรณ์ตามแบบธรรมดาได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1612/2515 การทำพินัยกรรมเอกสารฝ่ายเมืองที่ปลัดอำเภอที่ ผู้ทำไม่มีอำนาจหน้าที่ขัดต่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1658 ตกเป็น โฉมะตามมาตรา 1705 ไม่เป็นพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมือง แต่เมื่อพินัยกรรมนั้น เจ้ามรดกได้ทำต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคนพร้อมกัน อนุโลมเข้าแบบพินัยกรรมธรรมดา ตามมาตรา 1656 จึงสมบูรณ์ใช้ได้แบบธรรมดา ตามมาตรา 136 (ปัจจุบันมาตรา 174)

คำพิพากษาฎีกาที่ 359/2521 พินัยกรรมเอกสารฝ่ายเมือง ซึ่งมีผู้ลงลายพิมพ์นิ้ว มือเป็นพยานคนหนึ่ง และมีผู้ลงลายมือชื่อเป็นพยานอีกคนหนึ่ง กับมีนายอำเภอเป็นผู้จัด ทำพินัยกรรมลงลายมือชื่อในฐานะนายอำเภอนั้น การลงลายพิมพ์นิ้วมือเป็นพยานใช้ไม่ ได้ตามมาตรา 1666 พยานในพินัยกรรมจึงเหลือเพียงคนเดียวขัดต่อประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1658 และตกเป็นโฉมะตามมาตรา 1705 แต่พินัยกรรมฉบับนี้ ได้ทำต่อหน้านายอำเภอ จึงถือได้ว่านายอำเภอเป็นพยานในพินัยกรรมด้วยอีกผู้หนึ่งโดย

ไม่จำเป็นต้องมีข้อความเขียนบอกกล่าวลงชื่อเป็นพยานอีกฐานะหนึ่ง เมื่อรวมแล้วจึงเป็นพินัยกรรมที่ทำต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคนพร้อมกันอนุ โลมเข้าแบบพินัยกรรมตามมาตรา 1656, 136 (ปัจจุบันมาตรา 174)

คำพิพากษาฎีกา 1466/2537 การที่ผู้ร้องกับผู้ตายทำพินัยกรรมในฉบับเดียวกันต่างยกทรัพย์สินให้แก่กันและกัน เมื่อพินัยกรรมดังกล่าวได้ทำเป็นหนังสือลงวันเดือนปี ในขณะที่ทำขึ้นและผู้ทำพินัยกรรมลงลายมือชื่อไว้ต่อหน้าพยานอย่างน้อยสองคนพร้อมกัน ซึ่งพยานสองคนได้ลงลายมือชื่อรับรองลายมือชื่อผู้ทำพินัยกรรมไว้ในขณะนั้น จึงเข้าแบบพินัยกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1656 แม้ผู้ร้องกับผู้ตายจะทำพินัยกรรมในเอกสารฉบับเดียวกันก็ไม่ผิดแบบแต่อย่างใดและมีใช้การพ้นชั้นต่อเพราะเป็นการแสดงเจตนากำหนดการเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินมรดกของตนเองหรือในการต่าง ๆ อันจะให้เกิดเป็นผลบังคับได้ตามกฎหมายในเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายก่อนตามมาตรา 1646

ข้อสังเกต

ประการสำคัญต้องระลึกระลึกเสมอว่าพินัยกรรมทุกแบบที่ผู้ทำพินัยกรรมตั้งใจทำขึ้นเนื้อความนั้นจะต้องบ่งแสดงว่าเข้าลักษณะของพินัยกรรมด้วย แม้จะเขียนข้อความขึ้นต้นว่า “พินัยกรรม” ก็ไม่อาจถือได้ว่าเอกสารที่ทำขึ้นนั้นเป็นพินัยกรรม

